

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: Det lykkelige Skibbrud.

Citation: Brandes, Edvard: "Det lykkelige Skibbrud.", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 115. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324074799792.pdf (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

Det lykkelige Skibbrud.

28de Oktober 1888.

Ved ny Indstudering forstaar det kgl. Teater kun, at enkelte Roller overdrages andre end de sidst Spillende og at Stykket løvrigt jages igennem paa et Par Prøver uden ny Indstudering eller Instruktion.

Dekorationerne i *Det lykkelige Skibbrud* tages saaledes fra forskellige Holbergske Skuespil, Stuen fra *Maskarade*, Gaden fra *Henrik og Pernille*, medens Retssalen synes bragt tilveje i en yderst pjaltet Forfatning ved Sammenstilling af adskillige Mobilier. Gaden fremstilles saaledes, at Jeronimus' Hus ligger paa den ene Side og Rosiflengius' ligeoverfor. Omkring det sidste løber en Art ydre Svalegang, der undertiden virker godt, under tiden standser Replikskiftet, hvorimod der til Jeronimus' Hus kun fører en totrins Fritrappel. Jeronimus er en velhavende Borger, Rosiflengius en stræbsom Verse-mager, og dog bor den sidste 116 herskabeligt imod den første! Gider ingen ved det kgl. Teater tænke over sligt?

Fjerde Akt begynder paa det kgl. Teater i Jeronimus' Stue. Efter et Par Repliker indtræder Rosiflengius og giver sin Tjener Besked. Det er højst usandsynligt, at han vilde tage Tjeneren med sig i sin Svigerfaders Hjem og dér formane ham om Versesalget fra de forskellige Skuffer. Imidlertid gaar dette nogenledes an, da Herre og Tjener kun veksler faa Ord. Saa følger Historien med Matrosen. Rosiflengius røber sig og kastes paa Døren. Philemon siger udtrykkeligt: *Fort paa Døren*, og Pernille »spænder ham ud for Rumpen«. Vi befinder os altsaa dog i en Stue, synes det, men et Øjeblik efter siger Jeronimus til de lykkelige Skibbrudne, til hele sin Familie: *Kommer Børn og lader os gaa ind!* Og næppe er de ude af Scenen, førend Rosiflengius og Gotfred skal staa paa Teatret. Holberg angiver ikke nogensomhelst Sceneforandring, og de to kan ikke være i Jeronimus' Stue. Hvorledes løses nu denne Knude!

Det kgl. Teater hugger den over ligesom Alexander den Store. Paa engang simpelt og dog forbløffende. Man lader nemlig Tæppet gaa ned — midt i Akten — ringer med Klokkespillet oppe i Kulisserne, changerer fra Stue til Gade og lader atter Tæppet gaa op for de to Scener, der ender Akten. Det vilde forbavse Holberg, om han kunde se sit Stykkes ene Akt delt i to 117 Tableauer ligesom i de moderne Udstyrsstykker, som det kgl. Teater opfører.

Ret mærkeligt synes det nu, at det kgl. Teater ikke formaar at changere for aabent Tæppe fra Stue til Gade. En ikke uklædelig Hensyntagen til Holberg vilde bevirke, at man ikke saaledes brød Enheden i hans Værk. Hvis de her anvendte Dekorationer ikke kan ombyttes uden Besvær, saa burde de erstattes med andre. Gider slet ingen ved det kgl. Teater tænke over sligt?

Men dernæst: af hvad Grund indretter man en taabelig Iscenesættelse, der fordrer Changement inde i Akten for et Par Slutningssceners Skyld. Der forelaa andre Muligheder. Man kunde saaledes bruge delt Scene til denne Akt, saa den større Halvdel af Teatret forestillede Jeronimus' Forstue eller Bislag og den øvrige Del Gaden, maaske med Rosiflengius' Hus i Baggrunden. Man saa' da de forskellige Personer træde ind i Jeronimus' Hus udefra: Rosiflengius, der først taledede med Tjeneren ude paa Gaden, saa Matrosen og saa Philemon; Rosiflengius kastedes paa Døren, man saa' ham tumle hen ad Gaden til sin Bolig og lidt efter, naar Jeronimus' Familie gik ind i Husets andre Værelser, snige sig frem med sin Tjener for at udspionere Philemon.

Anden Iscenesættelse kan rimeligvis ogsaa tænkes, men sikkert er det utilladeligt, hvad det 118 kgl. Teater uden Pietet for Holberg flot sætter i Scene.

Og den samme Hensynsløshed findes i Smaating. I anden Akt løber Henrik ind paa Scenen, forpustet og forslaaet, da Philemons Uvenner har forfulgt ham. Hr. O. Poulsen ser ud som en nyslaaet Toskilling i sit Liberi. Henrik fortæller, at to Jean de Francer forfulgte ham, »men som de løb efter Takten paa de store Stene for ikke at bestænke deres sviklede Strømper, og jeg løb ud i Skarnet allevegne, hvor jeg fandt Genvej, kunde de ikke naa mig«. Under Repliken betragter alle Tilskuere Hr. Poulsens velskabte Ben og se! de er beklædt med de nydeligste hvide sviklede Kærligheds-Strømper, saa ingen Laps kunde bære friskere. Finder ikke Instruktøren — uvist hvem der satte *Det lykkelige Skibbrud* i Scene — at en Smule mere Realisme vilde passe ved denne Lejlighed?

Som bekendt har Velanstændigheden et sikkert Hjem paa det kgl. Teater. Vidste man det ikke iforvejen, lærte man det af *Det lykkelige Skibbruds* Opførelse. De uartigste Repliker strøges, og de mindre utugtige sagdes med kvart Stemme af Skuespillerne. Det gjorde et nydeligt og dannet Indtryk at se Hr. Olaf Poulsen eller Hr. Poul Nielsen i den frygtelige Situation, hvori 119 Holbergs Raahed bringer disse velagtede Borgere, vende sig til Siden og hviske Uartigheden ind i Kulisserne, hvor man tør haabe, at intet Medlem af Personalet opholdt sig i det kritiske Øjeblik. Lyksaligt det Teater, hvis Chef saaledes vogter over baade Kunstnernes og Tilskuernes Moral! Alligevel maa man beklage, at Holberg fødtes inden Hr. Nelles Tid, da Digteren unægteligt Gang efter Gang synder mod den af ham udarbejdede Presselov. Faar vi Dyden beskyttet ved

den her i Staden, vil ikke alene Utugten forsvinde som Nat for Dag, men det kgl. Teaters Skuespillere behøver aldrig mer rødmende og flove at hviske Holbergs Uartigheder frem, da Hr. Fallesen vilde ende i Tugthuset, om han spillede *Det lykkelige Skibbrud*. Man tænke sig for Eksempel, at Holberg i tredje Akt lader optræde *En Skøge*, der skal giftes og af den Grund ikke vil standse sin »Næring« (Repliken er strøget, skønt Rollen spilles af et Mandfolk). Allerede denne Figur, om hvis Utugtighed der ikke kan tvistes, fælder Holberg.

Og hvad vilde det nytte ham, om han paaberaabte sig det gode Formaal! Philemon, hans Repræsentant, siger i Begyndelsen af Stykket de smukke Ord: »I véd, at jeg er forhadet af alle Folk, alene fordi jeg kalder enhver Ting med sit rette Navn, fordi min Mund svarer til mit Hjærte, fordi jeg ikke kan sige, at jeg ærer den, som jeg 120 hemmelig foragter«. Det: *at kalde enhver Ting med sit rette Navn*, betegner en Literaturbevægelse, som til ingen Tid var velset af Magthaverne, og mod hvilken nu det kgl. Teaters Publikum, opdraget med Duftvaudeviller og Operaer, værges som imod en ødelæggende Farsot. Repertoiret konstrueres henimod det Barnlige og Fantastiske, og Smagen forlanger dette. Et Bevis foreligger i de gentagne Opførelser af *Scapins Skalkestykker* og *Aprilsnarrene* for udsolgt Hus. Det er to gamle udspillede Stykker, som begge i ældre Tid opførtes for tomme Bænke. Og nu trækker de Folk til Teatret, som maaske ingensinde før. Af hele Molières Produktion staar saaledes fast paa det danske Nationalteaters Repertoire kun *Scapin*, der i ingen Henseende kan maale sig med *Tartufe*, *Fruentimmerskolen*, *Menneskehaderen*, *Don Juan*, *Amfitryon* og hvilke man iøvrigt vil nævne af Molières berømte Skuespil. Allerede Molières Samtid ringeagtede *Scapins Skalkestykker*, fordi det, blottet for poetisk Værd, var løst komponeret over ikke helt originale, omend vittige Indfald. Og uden at fornærme *Aprilsnarrene* tør man maaske sige, at det ikke er den menneskelige Aands fineste Blomst. Dog Stykket egner sig for konfirmerede og ukonfirmerede Børn, og det er Hovedsagen. Kun turde Tidspunktet nu være kommet, hvor Teatret ophæver den ved den barnløse Heibergs Gnavenhed truffne Bestemmelse om Børns Indladelse. Hvorfor skal Børn 121 under ti Aar udespærres, naar dog Repertoiret — ved Operaer, Udstyrsstykker, Balletter, Vaudeviller og Farcer — afgiver en saa fortrinlig Underholdning for de Smaa? Det er jo Barbari. Nu stryges endogsaa de uartige Ord af Holberg, og Pigeinstitutterne kan da trygt sende deres Elever i Teatret. En Scene, hvor intet nævnes med sit rette Navn, turde stik imod Holbergs Ønske blive den danske Skueplads.

Forsaavidt bærer man sig rigtigt ad, naar man udvisker hans Personlighed af *Det lykkelige Skibbrud*, idet man overgiver Rollen til Hr. Jerndorff. Man kan iøvrigt mene, hvad man vil, om denne Skuespillers Begavelse, enhver vil indrømme, at han ikke ævner at fremstille Avtoritet, Mandsvilje, uforfærdet Styrke, hvilke Egenskaber den alvorlige Satyricus bør besidde, jo mere Tilskuerne er vante til at opfatte Philemon som den inkarnerede Holberg. Skuespilleren maa ved sin blotte Optræden imponere, da han skal udgøre Stykkets Midtpunkt. Hr. Jerndorff fører sig med en Art balletmæssig Anstand og en Strømpeskaftholdning, som især blev iøjnefaldende overfor Hr. Mantzius' fortrinlige Rosiflengiuskikkelse. Naar denne saa genialt gjorde Rosiflengius skarp som en Ragekniv, burde Philemons Repliker falde tunge som Kølleslag.

Uden Tvivl burde Rollen gives til Hr. Emil Poulsen, som iøvrigt ikke magtede den, da 122 Stykket indviede det nye kgl. Teater for 14 Aar siden, men som siden da vandt sin overordentlige Avtoritet over Publikum. Hvorledes Philemon spilledes i ældre Tider, véd man selvfølgelig lidet om. Tre Uger før Holbergs Død opførtes *Det lykkelige Skibbrud* første Gang. I forrige Aarhundrede spillede Rose og Preisler Philemon, men efter Rahbeks Udtalelser (fra 1817) var ingen af dem betydende. Af Rahbeks *Holberg som Lystspildigter* kan man slutte, at ingen endnu til hans Tid var falden paa at give Philemon med Holbergs Maske.

Han vilde ellers nævnt dette. 1841 fik Holst Rollen, og 1862, kort før sin Død, vandrede Michael Wiehe som den livagtige Holberg ind paa Scenen. Enkelte vil mindes den store Værdighed, hvormed han fremtraadte, særlig hans dybe og rolige Blik. I Retsscenen viste han ved sit stumme Spil Philemons digteriske Interesse for de naragtige Typer, der anklagede ham: hans Øjne fraveg dem ikke, han fotograferede dem i sin Sjæl, og alt andet forsvandt for ham. Interessant nok priser Rahbek Rose for »den naturlige Maade, hvorpaa han over alle sine urimelige Anklagere entredede med Jeronimus«. Hr. Jern-dorff derimod konverserer Leonora. Tre Spille-maader karakteriseres gennem dette Træk.

Overfor Philemon staar Rosiflengius som det onde Princip, og saa forbitret spottede Holberg 123 over Tychonius eller hvem det var, at han gjorde sin Figur pukkelrygget. Rollens sidste Fremstiller var som bekendt Adolf Rosenkilde, der snøvlede Replikerne frem uden nogen Glans eller Magt. Friskere og mere komisk gaves Figuren sagtens af Lindgreen og C. N. Rosenkilde; Rahbek antyder, at man brugte vilde Farceløjer for at muntre Galleriet.

Hr. Mantzius har med Rette skærpet Angrebet; Holberg vilde saa tydeligt Manden tillivs, hadede ham saa grundigt, at Skuespilleren kan forsvare sin naturalistiske Spillemaade. I hans Hænder bliver Rosiflengius en virkelig Pukkelrygget, hvis hæse og kvækkende Stemme, forfængeligt-hovmodige Mine og spankende Gang genkalder Hofnarrene paa det bekendte Maleri af Zamacois: *Kongens Dvæрге*. Og et virkeligt Fund er det dernæst af Hr. Mantzius, at han har gjort Rosiflengius ung, jævnaldrende med Philemon, medens en slet Tradition forvandlede ham til en gammel Pedant. Føj hertil en fortrinlig Diktion, der markerer hver Betoning, og en intelligent Opfattelse af Replikerne, saa bliver Hr. Mantzius' Præstation ikke alene en Triumf for Skuespilleren og dette Stykkes ypperste, men den gyder frisk Blod i vor klassiske Spillemaade. Hr. Mantzius viste, at en ung Kraft kan hæve en Rolle ved en stærk personlig Indgriben i det hele Stykkes Maskineri, thi

hans Rosifiengius fordrer en langt alvorligere og mørkere Tone over 124adskillige af dette Skuespils Optrin. Ulykkeligvis fulgte de andre Spillende ikke med.

Ikke for Eksempel Hr. Olaf Poulsen, der rigtignok stilles uheldigt med Hr. Jerndorff til Herre. Man kan sagtens tilgive Hr. Poulsen de hvide Strømper, især da en Teateranmelder i *Minerva* 1785 allerede klagede over, at Hr. Ibsen bar saadanne; men hans Henrik er desværre uden Personlighed. Det er dog let at se, at denne Tjener skal repræsentere Snusfornuften overfor Philemons ideelle Syn. Henrik har den brillante Replik: »Hvad nytter det mig, om Sandhed triumferer, naar man har slaget Arme og Ben i Stykker paa mig ... Om Sandheden triumferede tusind Gange siden og hele Verden taledede om mig som en Martyr, saa var jeg dog og blev en lemlæstet ... Hvad nytter det Herren, at han bliver roset for sine Skrifter, naar han er død og intet føler dertil.«

Maaske da denne Henrik burde være en noget ældre Fyr; utvivlsomt bør han have andet Ansigt og andre Manerer end for Eksempel Henrik i *Henrik og Pernille*, hvor Tjeneren er en lapset Lakaj hos en rig Herremand, medens denne Henrik fungerer som ræsonnerende og snusfornuftigt Faktotum hos en hadet Skribent. Det er ikke Kritikerens Sag at angive, hvorledes Figuren burde se ud; Hr. Poulsen, der ellers er en Mester i at opfinde og kostumere sine Figurer, har intet ejendommeligt 125Billede udkastet af denne Henrik. Han trak blot i de almindelige Henrikklæder.

Bortset fra denne Indvending skal det villigt indrømmes, at Hr. Poulsen bevarer den Holbergske Tradition med usvækket Kraft. Han hugger de Holbergske Sabelhug som en udlært Fægtemester; Fleuretten bruger Hr. Mantzius nok saa godt. Hr. Poulsens udmærkede Humør betager Tilskuerne, hans hollandske Matros, der ligner en af Buschs *Fliegende Blättertegninger*, kildrer Folk med voldsomme skrattende Strubelyd. Phisters Hollandsk var ægte, men næppe pudsigere. Dog netop fordi Hr. Poulsen raader over en saa sjælden komisk Evne, tør man stille de største Fordringer til hans brede Talent. Og som sagt hans Trompetfanfare stemte hverken med Hr. Jerndorffs smægtende Hyrdefløjte (Holberg selv spillede Violin) eller Hr. Mantzius' snerrende Obo.

Heller ikke den fjerde Mand i denne Kvartet, nemlig Magister Rosiflengius Tjener Gotfred, kom ganske til sin Ret. Hr. Poul Nielsen var uklar i Opfattelsen, maaske fordi denne unge Skuespiller i det hele let forknyttedes ved Førsteopførelser eller ogsaa fordi han trænger til flere Prøver, end det kgl. Teater under Holberg. I *Under Snefog* er hans Svostrup nu langt snurrigere, langt grundigere forkølet end ved Stykkets Fremkomst, og Rollen er intetsigende, medens Gotfred forlanger selvstændig Komposition. Hr. Nielsen véd ikke 126be-stemt, hvorledes denne fedtede Slyngel af en Tjener skal se ud: han kender ikke Gotfred helt igennem fra hans Skolegang til hans nuværende Pedelstilling. Hvis Hr. Nielsen vil klage over de faa Anvisninger, Holberg gav, saa kan der kun svares, at Æren stiger med Vanskeligheden. Det gælder at hitte paa noget, der lyser, noget, der erindres — en levende Figur, et ejendommeligt Menneske. Hr. Nielsen vovede ikke synderligt og vandt derfor intet, men det falder urimeligt, fordi han besidder et vakkert omend vagt Talent og megen kunstnerisk Dannelse.

Jeronimus og hans Kone bør repræsentere Spidsborgerne, der hader Philemon og elsker Rosiflengius. Af Fremstillerne forlanger vi levende Mennesker, hvis Karakterer springer i Øjnene. Rollerne er galt besatte: Hr. Kolling giver Jeronimus, hvem Pernille kalder en Mand *saa haard som Flintesten*, som et skikkeligt Mæhæ, og Fru Phister mangler nu ganske Person til Magdelone, der bør være langt yngre end Jeronimus — hun er Børnenes Stedmoder og gør efter Pernilles Udsagn sin Mand til Hanrej. Det Hjem, de to fremstiller, besidder ikke den rette Karakter. Vi skulde se Jeronimus som en gammel rig Købmand, Grosserer vilde vi nu sige, haard og stræng, en Hustryran, der narres af sin noget yngre femogfyrretyveaarige elegante Hustru, som endnu prætenderer Skønhed. Dette Ægtepar er tilmed klædt i 127ukor-rekte Dragter, der ikke stemmer med Karaktererne. Hvorfor tog Hr. Krohn sig ikke en Smule af Stykkets Kostymer?

Til dette Hjem hører Philemons Kæreste, Leonora, som spilles af Frøken Hartmann, ganske net, men i den almindelige Paaskelamstil. Det er saa forkert som muligt. Leonora er »en stolt og fornemme Jomfru«, beredt til Trods mod sine Forældre snarere end til Opgivelse af sin Elskede. Hun skal ved sit strænge Væsen passe ind i Husets Ramme og bør ikke opfattes som klynkende Ingénue. Forresten viste Frk. Hartmann her mere Ævne end før.

Endelig tjener Pernille i dette Hus. Fru Sinding har ikke skolet sin Stemme i rette Tid. Derfra visse slemme slæbende Toner. Pernilles Raphed tillader ikke, at Pigen hovmestrerer sit fornemme Herskab, hun skal blot skyde sine Repliker ind eksplosionsvis. Væver som en Mus, fin og hurtigt smutter Holbergs Pernille frem, og Fru Sinding bør glemme den forlorne jyske Troskyldighed fra *Tordenvej*. Hvis der gaves Instruktion ved det kgl. Teater, vilde man benytte de udmærkede Elementer til en Pernille, som Fru Sindings Teaterpersonlighed rummer.

I Retsscenen, hvor Statisterne støjede altfor stærkt, optraadte Teatrets gode Kræfter i de Smaaroller, hvormed Holberg her indfører sine berømte Komediefigurer paany. Det gælder at give et 128stærkt Billede i den ganske korte Tid, der tilstedes Personerne. Her maa nævnes Fru Oda Nielsen, hvis *Pige* viste hendes Skikkethed til at spille den Vægelsindede, Fru Emma Nielsen og Fru Bloch, de nydeligste Sangklokker, Hr.

Brandes, Edvard, *Holberg og hans Scene*, 1898

Lindstrøm en kraftig politisk Skærsliber og Hr. Foss en fortræffelig Jacob v. Tyboe. Andre var ikke saa heldige.